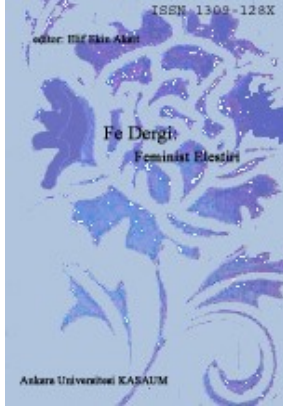

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM
Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri Cilt 3 Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

“Eskiye zaman”ın kadın belleğinde eskitemediği mekanlar: Ayla Kutlu ve mekan ilişkisi analizi
Çiğdem Akgül

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 15 Haziran 2011

Bu makaleyi alıntılanmak için: Çiğdem Akgül, “Eskiye zaman”ın kadın belleğinde eskitemediği mekanlar: Ayla Kutlu ve mekan ilişkisi analizi,” *Fe Dergi* 3, no. 1 (2011), 95-107.

URL: <http://cins.ankara.edu.tr/kutlu.html>

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

“Eskiye zaman”ın kadın belleğinde eskitemediği mekanlar: Ayla Kutlu ve mekan ilişkisi analizi
 Çiğdem Akgül*

Bu makale, mekanların kişilerin yaşamları üzerindeki etkisini açığa çıkarmayı amaçlıyor. Mekanların kişilerin yaşları, cinsiyetleri, kimlikleri ile etkileşime girerek, duygu ve düşünceleri nasıl biçimlendirdiğini işaret ediyor. Türkiye'nin ünlü yazarlarından Ayla Kutlu'nun kendi hayatını anlattığı otobiyografisi ise bu konuda zengin ve güçlü örnekler sunuyor. Özellikle bir kadın yazarın seçilmesindeki neden, kadın bakış açısının, mekanlarla kurduğu ilişki biçimlerinin farklılık ve önem taşıyan yönlerinin altını çizmektedir. Patriarkal bir sistemde kadın olmanın getirdiği zorluk ve sınırlandırılmaların, kadın olmayı nasıl şekillendirdiği Kutlu'nun yaşam hikayesinde görülecektir. Bu zorluklar, ülkenin ekonomik durum ve kültürel, siyasi olaylarıyla birleşirler ve Kutlu'nun yaşam resimlerini farklı farklı çizerler. Bu yüzden makale, yazarın çocukluk dönemi, içinde yetiştiği aile yapısı, şehirlerin kültürleri, gençlik dönemlerine odaklanarak mekan ve kadın arasındaki ilişkinin analizini sunuyor.

Anahtar kelimeler: Ayla Kutlu, mekan, cinsiyet, kültürel yapı, toplumsal cinsiyet

An analysis of Ayla Kutlu novels in terms of space and memory

This article aims at effects of places on the person's lives. It points out that how places shapes the person's emotions and opinions through a relationship with their gender, age and identities. The otobiyografy of Ayla Kutlu, one of a famous writer of Turkey, gives us strong and rich examples on this subject. The reason why particularly a woman writer is choosen is to underline different and important parts of being a woman while being relations with places. In this article, the diffuculties and to be restricted only because of being a woman in a patriarchal system how shapes being a woman, how effects being a women will be seen in the life story of Kutlu. Those diffuculties combines with economic situations and cultural and politics events of the country and draws the pictures of her life differently. So, the article gives us a detail analyze of the relation between a woman and places by focusing on the childhood and adulthood period of the writer, the family structure in which she grew up and the cultural structure of cities.

Key words: Ayla Kutlu, place, gender, cultural structure, gender system.

Giriş

Yaş, tarih, kültür, eğitim, ekonomik durum gibi çeşitli etmenlerin yanı sıra cinsiyet ile mekan arasında da birbirini karşılıklı biçimlendiren bir ilişki vardır. Toplumsal cinsiyet, kadının ve erkeğin kültürel olarak tanımlanışına ve bu tanımlanışın söylemler, davranışlar, ilişkiler aracılığıyla doğallaştırılmasına işaret eden bir kavramdır.¹ İşte bu kavrama bağlı olarak “kadın” ya da “erkek” olmayı toplum normlarına göre yaşamamanın mekanlarla kurulan ilişkileri biçimlendirdiği görülür. Buna karşılık, çeşitli faktörlerin de bireylerin cinsiyetlerini algılamada, bu makalede ele alındığı biçimiyle “kadın” olarak tanımlamada, etkili olduğu, öne çıktığı fark edilir. Mekanlar ise bu faktörlerin başında gelir.

Edebiyat eserlerinde, özellikle romanlarda, genel olarak olayların meydana geldiği, şahısların içinde yaşadıkları, kendi oluşlarını fark ettikleri alanlar olarak, “olayların bir dekoru”² kabul edilen mekanlar, aslında kurmacalar dışında da gerçekte kişilerin çevrelerini algılama biçimlerini, hayata bakışlarını, kişilik gelişimlerini, kimlik edinimlerini, değer yargılarını biçimlendirirler ve çoğu kez bunlar hakkında bilgi verici niteliğe sahiptirler. Bu yüzden romanların vazgeçilmez öğesi mekanlar ve karakterlerin mekanlarla olan ilişkisi, gerçekte de bireylerin yaşantılarının, kimlik, cinsiyet edinimlerinin ve karakter gelişimlerinin ayrılmaz bir parçasını oluştururlar.

* Ankara Üniversitesi

Cinsiyet, bu makalenin içeriği açısından “kadın olmak,” içinde bulunulan tarihsel dönemin sosyo-ekonomik ve siyasal boyutlarıyla, göç gibi mekansal değişimlerle ya da aile yapısı gibi faktörlerle süregelen bir etkileşime girerek bireylerin mekanları anlamlandırmasında, mekanla yakınlaşmasında, kimliğini biçimlendirmesinde son derece güçlü bir etkiye sahiptir. Bu etkiyi kavramak içinse otobiyografiler güçlü birer araçlardır. Çünkü otobiyografilerde “kadın kimliğinin” tüm yaşantı boyunca geçirdiği değişimin sürekliliğini izlemek, bu süreklilik içinde yazarın hayatının ve kendini “anlamlandırma” biçimlerinin farklılaşan ya da gelişen yönlerini yakalamak ve böylesi dönemlerin “dekoru” olarak çok güçlü bir etkiye sahip olan “mekanların” izlerini sürmek mümkündür. İşte böyle bir izi sürmek, mekan-kadın ilişkisinin gelişim serüvenini örneklemek içinse Ayla Kutlu’nun hayatını kaleme aldığı *Zaman da Eskir* zengin bir yolculuk sunar.

Ayla Kutlu, 15 Ağustos 1938’de Antakya’da doğdu. Babasının görevi gereği üniversite hayatına kadar olan dönemi farklı illerde geçti. 1960 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi’ni bitirdikten sonra 1975 yılında yazarlığa profesyonel olarak başladı. Kutlu, bugünde roman, hikaye özellikle çocuk hikayeleri, çocuk romanları, film hikayeleri, tanıtma yazıları, belgesel, radyo sohbetleri gibi edebiyatın çeşitli türlerinde eserler üretmeye devam etmektedir.

İlkokul öğretmeni bir baba ve çalışmayan bir annenin ikinci çocuğudur Ayla Kutlu. Dört çocuklu, kısıtlı imkanları olan ve dar bütçeli bir ailede yetişen Kutlu’nun kalabalığa alışmışlığı ve deneyimlediği yoksunluk, bir kadın olarak her mekanla kurduğu ilişkide, o mekana bakışında ve o mekanı anlamlandırmasında çok belirleyici olmuştur. Kutlu’nun yaşamında mekanlara ayrı bir ilgisi, mekan-birey ilişkisine dair güçlü bir farkındalık vardır. Bu farkındalık ise, *Zaman da Eskir*’de adeta çıplaklık kazanır.

Kutlu’nun mekanlara yaklaşımını ve kadın kimliğinin gelişimini paralel biçimde etkileyen faktörler çeşitlidir: Türk toplumunun ataerkil yapısını yansıtan disiplinli babanın kuralları ya da titiz annenin yasakları yüzünden evle kurulan ilişkinin sınırlandırılması, erken Cumhuriyet döneminin kadına kamusal alanı açmasının getirdiği ikilemlerin tüm toplum üzerindeki etkisi ve bu dönemin kurucu anlatısı “ulus-toprak” özdeşleştirilmesinin sahiplenilmesi gibi. Ama onun mekanlara yönelik ilgisi esas, yoksunlukla, kurallarla dolu bir evde geçirilen çocukluk deneyimi ve çocuk bakışıyla başlar. Ancak, bu çocukluğun mekan algısının bir “kız çocuğu” bakışının rengini de taşıdığı fark edilmelidir.

1.Çocuk Belleğinde Çizilen Saklı Coğrafyalar ve Şehirlere Çocuk Gözüyle Bakmak :

Kutlu’nun çocukluğu ve gençlik döneminin ilk yılları Harbiye, Antakya ve İskenderun’da geçer. Her yeni yer, yeni bir ev demektir; her yeni ev ise, yeni sorunlara, onarılması gereken hasarlarla dolu binalara, alışılması zaman isteyen zorlu süreçlere işaret eder. Hele kış dönemlerinde taşınılmışsa, bu, bir çocuk için günün tamamının evde geçirilmesi anlamına gelir. Soğuk, kış ayları, bir çocuğun sokak oyunları ve dışarı ile ilişkisini fazlasıyla sınırlandıran bir etmendir. Bu, ataerkil normların hakim olduğu toplumsal bir dokuda dışarıda “fazla” vakit geçirmesi “onaylanmayan” bir “kız çocuğu” içinse daha çok kapatılmışlık anlamına gelir.

“(…) Kızlar, Allahın belası müzevir yaratıklardı. Onlar olsa olsa bir evde toplanırlardı. Sokakta görüldüğünde hemen alaya alınmayı hak eden gözü yaşlı zırlıklar...”³

Bu yüzden Kutlu, her taşınmada her şeyden önce evlere dikkat eder ve yeni yerle ilgili her anısına, ilk önce çocuk gözüyle incelediği ev tasvirleri ile başlar. Bu anlamda cinsel kimlik ve taşınılan şehrin iklimi, şehir ile yakınlaşmayı etkileyen iki unsur olarak öne çıkar. Bu durum, onun ev içinde vakit geçirebileceği, eğlenebileceği, oyunlar üretebileceği alanları keşfetmesine ve buna göre kendine saklı coğrafyalar yaratmasına neden olur. Yazar’ın bu alanları yaratmasında o dönem ülkenin genelinde hakim olan elektrik, su, yakıt gibi ihtiyaçların kısıtlılığının da payı vardır. Örneğin, Antakya’daki evleri, karanlık ve soğuktur. Dışarıya ve işığa kapalı şekilde inşa edilmiş penceresiz evler, aılığın ve yoksulluğun karanlığını, yazarın gözünde daha da arttırır.

“(…)Evimiz iki katlıydı. Dışarıdaki yaşama kapalı mekan geleneği olan bütün eski evler gibi; Antakya’nın eski evleri de zemin katında sokağa pencere açılmayan evlerdi. Bu evin de sokağa penceresi yoktu. (...) Hele mevsim kıssa insanın iliği titirdi burada, bu karanlıkta. (...) Yoksulluğun, aılığın, savaşın karanlığı. Karanlığı soludum. Hem gerçek anlamda hem simgesel anlamda.”⁴

Kutlu'nun ifadesinden mekanın, zor bir durumu daha da ağırlaştırıcı, belirginleştirici bir etkiye sahip olduğunu anlıyoruz. Buna bağlı olarak, dışarıya geçişlilik sağlayan, sıcaklığı ve ışığı tattıran her yer, 5-6 yaşlarındaki bir çocuğun saklı coğrafyasını oluşturur:

“Kış zordu, taş ev mangalla ısınmıyordu. Annem küçük bir tandır yaptı. Bir dandik teneke mangal, Antakya işi tabureye benzer bir oturak ve üstüne atılan babamın askerliğinden kalma battaniye. Onun altına girmek benim hoşuma giderdi. Annemin bu buluşuna bayılmıştık.”⁵

Burada dikkat çekilmesi gereken bir nokta da, belki anne ve babası için ya da pek çok kimse için kaçınılmaz mekanlar ya da katlanılmaz koşullar, bir çocuk gözünde farklı bir anlam kazanabilir. Nitekim Antakya'dan önce Harbiye'deki yaşam şartları da kötü ve yoksullukla doludur; ancak yazar orayı hep daha güzel, ıslık ıslık bir mekan olarak hatırlar. Çünkü orada bahçeler çoktur, sokakla ilişkisi de buna bağlı olarak daha uzun ve özgürce sürmüştür. Yani, bir yetişkin için kötü sayılacak ve bir mekanı sevimsiz kılacak özellikler, çocuk gözünde anlamsızdır. O, başka ihtiyaç ve ilgi ile bakar mekana. Yazar, çocukluğunu sevdiği için yaşadığı yerleri seven, yücelten “taşralı çocuklardandır.”⁶ Bu şehirlere çocuk değil de bir kadın kimliği ile adım atsaydı, belki de katlanamayacağı daha yoğun bir hapsolmuşlükla karşılaşacak, kadın olarak ezilmenin her türlü yüzünü tanıyacaktı. Bu zor koşulları şu satırlarda anlamak mümkündür:

“Harbiye’de ev denilen şey, odalarla sınırlı olmamasından doğal şey yoktu. (...) Oturduğumuz yer sandalyemiz, kıvrılıp yattığımız yer yatağımızdı. Galiba bütün aile tek odada barınıyorduk.(...) Zamanımızı daha çok bahçelerde ve su kenarlarında geçiriyorduk.”⁷

Sonraki satırlarda Harbiye’ye dair tasvirinde ise, çocuk belleği canlanır, çocukluk “anıları şehirle bütünleşir”⁸ ve adeta bize, çocuk olmanın “kadın” olmaya kıyasla daha büyük bir özgürlüğe sahip olduğunu hatırlatır:

“(…)Harbiye zaten çocuk neşesi, sevinç çığlıkları ve ağaç tepelerinden sallanan kolları.”⁹

Yazar, Antakya’da sadece evlerinden biraz şikayetçidir; ancak Antakya’yı sevdiğini de ekler. Çünkü burada kardeşleri ile geçirdiği vakitler, birlikte her dakika icat ettikleri oyunlar, kısacası çocukluk döneminin anları karışmıştır şehre. Bu yüzden Kutlu, kendi ifadesi ile “mantıklı bir aşkla değil; mantıksız bir kara sevdâ” ile bağlıdır Antakya’ya. Bu şehirde kendisine verilen “su doldurma görevi,” erkek kardeşlerine göre daha sınırlı sokak iletişimi olan Kutlu’nun “dar, iki odalı, basık duvarlı evlerin”¹⁰den dışarı çıkmasını sağlar. Bu yüzden, bidonları doldurmak için gittiği çeşme, yazarın bu şehirdeki saklı coğrafyalarından biridir.

“Çevirme yeri işlemeli dökme demirden hanefesiyle kolayca su veren çeşme...”¹¹

Yine, dışarı çıkmasına vesile olan Antakya Camii de onun kendini mutlu hissettiği ve gitmeyi ipte çektiği bir mekandır. Çünkü camiinin şerefesi, camiye gelen çocuklarla oyunlar oynadığı; bu sebepten çok eğlendiği bir mekandır. Ayrıca, Camii’yi sevmesinde Cami minaresinin yazar üzerinde yarattığı iki ayrı etki de esastır. Biri, buradaki öğrendiklerinin etkisidir. Yüksek minare, Yaradan’a yakın olma hissi verir. Yani, inanç, “yüksekliğe” yüklenen simgesel, mistik anlamlar, O’na “korunduğu” duygusunu aşılır. Diğer yandan, bu mevzi, o çok sevdiği ışık ve sıcaklığın kaynağı güneşe yakınlık demektir:

“Gökyüzünde parlayan güneşe yaklaşmış, sokakta küçülmüş üç beş insandan uzaklaşmıştık. İçimiz sıcak duygularla doluydu.(...) Ah biz bu minareyi de, bu imamı da çok seviyorduk. Bir yandan da bizi Allah’a yaklaştırıyor diye seviniyorduk.”¹²

Bunların dışında, evlerin yapısına, darlığına ve annenin ev eşyaları üzerindeki iktidarının getirdiği yasaklara bağlı olarak kardeşleriyle birlikte yarattıkları oyun alanları olan saklı coğrafyalara da işaret etmek gerekir. Kardeşler annenin ev içindeki yasaklarını delmek için sık sık birlikte strateji geliştirirler. Bu yasaklı alanlardan ikisi, salonlarındaki çok kıymet verilen büfe ve sandıkların ya da kıymetli eşyaların saklandığı karyola altlarıdır.

“(...) Annem, şeker kutusunu kanepenin altına saklamış, önüne birkaç tuğla ve eski giysiyle barikat kurmuştu. Hesaplamadığı tek şey, ağabeyimin bir şey bulmaya karar verdiğinde onu bulduğuydu.”¹³

“Büfemizde bizim dokunamadığımız ama aklımızı sürekli çelen babamın kağıt ve boyaları vardı.”¹⁴

“Karyolanın altı, yalnız çocuklar için değil, herkes için hazine saklıyordu. Burada iki sandık vardı.”¹⁵

Burada, alan darlığının ve imkan kısıtlılığının farklı bir biçimi ortaya çıkar. Kilit ve özel korunaklı yerler olmadığından kanepeler, dolap, yastık “alt”ları, kadınların kıymetli sayılan eşyaları sakladığı “koruyucu” yerlerdir. “Alt” koruma, örtme, gizleme işlevi görür. Yalnız, bu herkesin tahmin ettiği bir alandır. Bu yüzden buraların ilk bakılan, aranılan yer olmaları ise, aslında son derece ironiktir.

Yazarın kendisinin de belirttiği gibi “oyuncaksız çocuklar”¹⁶ olmaları, çocuk yaratıcılıklarını daha da geliştirmiştir. Evde oyun, eğlence alanları yaratabilmek için mekanla daha yakın, keşfedici, strateji geliştirici bir ilişki kurmuştur; bu yüzden mekanın her detayına dikkat eden, dar alanları geniş, farklı amaçlar için kullanan bir çocuktur. Evlerin darlığına karşı yarattıkları oyun alanları, çocukluğunun adeta “direniş mekanları” gibi durur.

Pencereler ise, dışarıya bağlantı sağladıklarından çocuk ve kadın kimliği üzerindeki sınırlandırılmışlığın, kapatılmışlığın ortaklığını yansıtırlar ve bu yüzden pencereler, her iki kimliğin özgürlüğü üzerindeki iktidarı çıplaklaştıran trajik bir yerde dururlar. Pencereler, dışarıyı “gözlemleyebildiği,” “seyredebildiği” den yazar için önemli yerlerdir. Özellikle o dönem Antakya’da “pis,” “tehlikeli” Yahudilerin sokaklarda arttığına dair üretilen tehdit senaryolarının halk arasındaki yaygınlığı da soğukla birlikte çocukları içeriye daha fazla kapatır. Bu anlamda sosyal anlamlar ve toplumca üretilen imgeler de kadın ve çocukların sokakla, dışarıyla ve evle ilişkisini biçimlendirebilmektedir. Pencereler, tıpkı baba/koca/toplum iktidarıyla sınırlandırılmış kadınlar gibi, çocukluk döneminde de Yazarın dışarıya duyduğu merak, dışarıyla kaynaşma arzusu ile içerinin “koruyuculuğu” arasında “eşik” görevi¹⁷ gören saklı coğrafyalardır.

“Yağmurda ve rüzgarda sokağa çıkamayan çocuklar, pencerelerde oturup, dışarıyı gözlemleyebilirlerdik. Öyle genişti ki bu duvar içleri, iki kız çocuğu rahatlıkla evcilik oynayabilirdik. (...) Mutluydum.”¹⁸

Kimi kez de sohbet ve kaynaşma alanı olarak “yıkık bir duvar” saklı coğrafya olabilir.

“(…) Herkesi yorgunluk bastığında yıkık duvarın üstüne oturur, dünya halleri hakkında konuşur da konuşurduk.”¹⁹

Yazarın karanlık korkusu ve nefreti göz önüne alındığında ışık ve sıcaklık, yazarın şehirleri benimsemesi ve sevmesinde büyük rol oynar. Geniş pencere, aydınlık, elektrikli İskenderun evlerini ve İskenderun’u bu yüzden çabuk benimser. İskenderun’u çok sevmesinde bunun payı büyüktür.

“(…) Anlatamayacağım kadar büyük bir bina vardı. Pırıl pırıl... “Elektrik Fabrikası” dedi babam. Demek büyük şehir denilen yerler böyle oluyordu. Gecenin içinde köşe yastığı gibi rengarenk ve apaydınlık bir yer. Tanırım, insanlar ne güzel şeyler yapıyorlardı.”²⁰

“Günlerce, bu evde yattığımızda ışığın kapatılmasına karşı çıktık. Işık bize yaşadığımız duygusunu veriyordu.”²¹

İskenderun şehrinin yapısına ve iklimine göre yapılandırılan evleri, daha ferah ve geniş avluludur. Bu şehir, bu yüzden yazarın gönlünde ve belleğinde aydınlık, sıcaklık, huzur anlamı taşır.

Çocuk belleğinin güzel havalar, sıcak aylar da çizdiği saklı coğrafyalar farklılaşır. Özgürce koşabildiği alanlar, doğa ile yakınlık, geniş oyun yerleri, kendini mutlu hissettiği yerler, kapatılmışlık duygusunu, baskıyı, zorunlulukları, dayatılmışlıkların ağırlığını alıp götüren mekanlardır. Dışarıyı bu kadar sevmesi, evde “tüm çocukların uymak zorunda kaldığı kuralların”²² baskısı ve zorunluluğu ile açıklanabileceği gibi, günleri geniş duvar içleri ve su doldurma görevine sığdırılmış “kız” çocuğunun özgürlük özlemi ile de ifade edilmelidir. Dışarı ve sokaklar adeta “kaçış,” “sığınış” mekanlarına dönüşür; çünkü buralar evdeki baskı ve kontrollü davranışların

bütün ağırlığını alırlar. Gerçekten Kutlu'da da, "çocukluğunu taşrada yaşayanların vakitlerini en çok geçirdikleri sokaklara"²³ olan özel ve büyük ilginin örneği görülür.

"Sokağa çıkmak, gökyüzüne bakmak, ansızın neşelenivermek çocukluğun ayrılmaz parçasıydı."²⁴

Gerçi, Kutlu için, sokaklar, her yerde kişiyi şehirle yakınlaştıran, kişiyi şehre, şehri kişiye tanıtan, şehri çözdüren önemli yerlerdir.

2. Sokaklar: Her Şehrin Değişmeyen Keşif Mekanları

"Sınırlı" ulaşılan sokaklar, kimi kız çocuğu ve kadın için çok değerlidir. Dışarının, farklı olanın, bilinmeyenin birçok gizemini, çok anlamlılığını taşıyan, keşfedilesi yeni dünyalar, başka hayatlardır. Kutlu'nun farklılıklarla tanıştığı duraklardır sokaklar. Ayrıca, sokakların yapısının, koşullarının, taşıdığı ilişkilerin de bireylerin kişilik ve kimliğinin gelişimi üzerinde ne kadar etkili olabileceğini Kutlu'nun yaşamında görebiliriz. Örneğin İskenderun'da ortak bir avluyu içeren sokak, O'na, çeşitli hayatları, kişilikleri gözlemleme imkanı vermiştir. Gençliğine adım attığı bu şehir, onun belleğini zenginleştiren, Kutlu'nun "kimliğimin şehri" diye tanımladığı çok önemli bir anlama sahiptir; çünkü İskenderun sokakları, görüntü ve ses çeşitliliğini barındırır. Birçok ailenin müşterek kullandığı geniş avlulara açılan bahçe kapıları, ortak alanda yapılan temizlikler, pişirilen yemekler, "dedikodular, dikiş provaları, çay içmeler, örgü örmeler, hovardalık, gülmeler, teselli etmeler"²⁵ komşuluk ilişkilerini geliştirmiş, yazarın pek çok arkadaşı edinmesini sağlamış ve gözlem yeteneğini kuvvetlendirmiştir. Aslında "avlunun olduğu bu geniş sokak" tam anlamı ile, kamusal bir alanı ifade eder. Herkesin aynı anda hem "görünen" olduğu, hem de herkesi "izlediği" bu sokak, özel ile kamusal alan arasındaki sınırı belirsizleştiren, muğlaklaştıran, özel hayat ile kamusal yaşamı iç içe geçiren, çok amaçlı kullanılan, son derece "özgün" bir mekan. Küçük bahçeleri ve avluya açılan kapılarıyla şehrin evlerinin yapısı da halkın bu alanı sık kullanmasına neden olmuş ve komşuluk ilişkilerini geliştirmiştir. Kutlu'nun bu geniş sokağı bu kadar sevmesinde, sokağın kamusal-özel gibi keskin ayrımlara, katı eril ikiliklere ve dışlamalara adeta başkaldıran yapısı okunur.

"Bu şehri tanımaya çalışıyor, tanıyorduk: Sokaklar, dolanmadan birbirini kesiyor, caddeler düzgün biçimde kendine açılan sokakları taşıyabiliyordu. (...)Yaşam burada her şeyiyle gözlerinin önündeydi"²⁶

"(...)Çayırılarda oturan kadınlar, sarma içip yiyen gençler... Hayat çok kollu bir ırmak gibi bütün güzelliklerini yanı başımızdan akıtarak bizi sevinçten deli ediyordu."²⁷

Antakya sokakları da şehri tanımının, keşfetmesinin aracıdır. Aynı zamanda şehir ile kendini tanıma iç içe geçmiştir sokaklarda. Sokaklar, bir kadın için şehir ile kendini aynı anda anlama, anlamlandırma sürecini kaynaştıran mekanlardır.

"Sokakların gizemli dolaşıklığı... Sokaklar sokaklara açılıyor ve siz hele de küçük bir çocuksanız, serüven tutkularına kapılmanıza neden oluyor. Çarşıya gidip gelmem her gün yeni sokaklar öğrenerek şehri tanımamı sağlıyor. Üstelik yalnızlığın her türü, insanın kendisini tanıma çabasını da geliştiriyor bu arada."²⁸

3. "İlle de" Çeşitliliği, Ahengi, Yaşamı Taşıyan Doğa ve Doğallık: Kadın Zenginliğiyle Bakmak

Kutlu'nun bir şehri, bir evi, bir okulu benimsemesinde ve sevmesinde tabiatın rolü hep çok büyüktür. Tek düze, bozkır, renksiz, kuru alanlar, O'na hep itici gelen mekanlar olarak tasvir edilirken, yeşilliklerin, farklı doğa güzelliklerinin bir arada bulunduğu alanlar, özellikle bahçe ve dere, ırmak kenarları, her daim kendini mutlu hissettiği mekanlar olarak öne çıkar. Kadın ruhunun ve dünyasının zenginliğiyle, baktığı her yerde çeşitliliği, doğanın devinimliliğini, bereketini görmek ister. Doğal olanın sesi, ahengi ve canlılığı, O'na yaşamı, yaşadığını, özgürlüğü hatırlatır. Bu etkileniş, yazarın satırlarında da çok net okunur. Örneğin, Kutlu'nun, böylesi mekanları, buralarda geçirdiği saatleri tasvir ettiği satırlar birden uzar ve adeta doğanın canlılığı kalemine yansır; şiirsi bir anlatı başlar, sanki ruhu ve kalemi aynı anda alabildiğince özgürleşir. Örneğin Harbiye'ye yönelik tasvirleri genelde aşağıdaki satırlar gibidir:

“Harbiye...(...) Yaşama sevinci ile onlarca şelale, suda kök salıp azmana dönmüş binlerce ağacın ve dünyanın en güzel vadisinin doğumunu kutsarlardı. Yükseklerden inerken öyle çok bağırırlardı ki...(...)Üstüne döküldüklerinde insanlar susmaktan başka çare bulamazdı.Yüzlerinde genişten de geniş bir mutluluk gülücüğüyle...”²⁹

Babaannesini ziyaret için gittikleri Çardak yaylalarından ise şöyle bahseder:

“Sonsuz genişlikte mekanlar, insanların yaklaşası değil, görmesi bile ender olabilen geniş bir dünyaydı. (...)Böylesi yerlere aşk duyulurdu. Kapısı olmayan geniş kıl çadırda, istersek dışarıda yatabilirdik. Öylesi güvenceli bir gece açarlardı önümüze. Her yeri kazıyor, kuru mantarları topluyor, çakmakla ateş yakmaya çalışıyordu”³⁰

İskenderun “korukları” da onun vazgeçemediği mekanlardandır.

“Her yerde papatyalar, gelincikler bulabilirsiniz. Başımızı bir incir ağacının yapraklarıyla korur ve kendinize taç ya da bilezik özersiniz.”³¹

Bu son örnekte bir parantez açılarak aslında alışılan, tanılan bir mekanı çözme ve buna göre onu kullanma ve ondan yararlanma stratejisi geliştirildiğinin (incir yaprakları güneşi, yağmuru örtmek için) çıkarılabileceği de belirtilmelidir.

Buna karşılık çorak, tek düze, kuru yerler her zaman yazarın yaşam enerjisini çökerten, uzun gelen, yorgunluk hissi aşıl原因an mekanlardır. İskenderun’daki okul yoluna dair betimlemesi bunu örnekler.

“İnönü Okulu yolun üstünde ve şehrin bütünüyle dışındaydı, bomboş yerlerden geçerdik. Boşluk uzaklık duygusunu çoğaltan etki yaratır. Bana da evle-okul arası, bir şehirden bir başkasına gitmek gibi geliyordu.”³²

Kadın ruhunun zenginliği, çeşitliliğe duyarlılığı, farklı olana saygı ve ilgisi, mekanların tarihiyle kurduğu ilişkisinde daha da ortaya çıkar. Farklı kabilelerin, toplulukların yaşadığını bildiği, kültürel izlerini bıraktığını düşündüğü mekanlara ayrı bir hayranlık ve saygı duyar. Böylesi anlarda, tarihi geçmiş, mekana çok anlamlılık ve zenginlik katar. O mekana simgesel anlamlar yükler ve yükledikçe mekan daha değerli hale gelir.

“Tarihin çok eski çağlardan beri, insanın üstünde iyimser bir etki oluşturan güzellikler beldesi burası... Yaşamları sonsuz mavilikler arasında kürek çekerek geçen Fenikelilerin karaya çıktıkları anda buldukları Doğu Akdeniz güzelliğinin sofrası ...Eski çağlar birbiri üstüne devrilirken Antakya Okul’u özgür düşünce sistemi üretmişti burada, burası ayağı değen herkese ölümsüzlüğün gücünü saçıyordu.”³³

Sofra metaforu ile, Akdeniz coğrafyasının bereketliliği, doyuruculuğunu vurgular yazar. Aslında bu fark ediş, bu hassasiyet, Onun, tıpkı insanlar gibi, mekanların da geçmişi, yaşı ve “kişisel bir kimliği” olduğu yönündeki düşüncesini yansıtır. 2009 yılında Çukurova Gazetesi’ne yazdığı bir yazı da mekanların bu özelliğine değinmiştir:

“Eserde bir mekanı aldığımızda, bu biricikliği sağlayacak özgün kriterler ardından gelmelidir. (...)Mekanı içselleştirmeyen kendinden başka insanların biricikliğini nasıl algılar? Taşınacak bir şey varsa ya gerçek ya da sanal bir mekanı gereksinecektir.”³⁴

Bu bakış açısına bağlı olarak yazar için, Asi’nin Köprüsü de tarihi geçmişini insanlara taşıyan bir mekan olarak çok değerlidir:

“Binlerce yıllık bir köprüye abanmak insanda değişik duygular uyandırıyor. İnsanlığın tarihini taşımıştı. Depremler geçirmiş, mirası korumuştur. Asi’yi seyretmişti. Aslında bugünkü görüntüsünden daha uzundu”³⁵.

Asi Nehri'nin Köprüsü, taşıdığı bu tarihi mirasına, yazarın çocukluğunun, gençliğinin ve bu dönemlerin günlerinin mirasını da katmıştır. Köprüde, çocukluğunun kurabiyesi ve şekerlerinin kokuları, bayramlarda geçen fener alaylarının büyüleyen ışıkları, okul yıllarının telaşı, sinema filmlerinin muhabbetleri saklı kalmıştır; bu yüzden Asi, sanki Kutlu'nun gönlüne ve satırlarına hep bir parça daha ayrıcalıklı yansır.

“(…)Zaman parçalarının biriktiği, çok kalın, çok yüksek, çok anılı bir yerd köprü.Üstü kremaya benzer şekerlerle arabesker çizilmiş enfes kurabiyelerim, bu köprünün üstünde satıldı. Gündüz sinemasında sık sık otuz altı kısım oynayan filmlerin tek karesini bile kaçıracağımızdan korka korka bu köprünün üstünden çocuk bacaklarımızla koştuk. Filmleri seyretmedik, içtik. (...) Resmi bayram gecelerinde, kapkaranlık dünyamıza ışık saçan fener alayları daha ağır geçer, (...) bayramlar, o yaşımızda kalbimizin tam ortasında doğar, tam ortasında kapanırdı.”³⁶

Anıların ve deneyimlerin “öznelliğine” olan saygısı, her şeyi ve yeri birbirine benzeten, tektipleştiren, tahakkümcü teknolojinin eril eline karşı kaçınılmaz öfkesini bileyleyler. Ne yazık ki Asi de bu elin iktidarına, bir kadın gibi, maruz kalan, “özel”liği susturulan mekanlardandır.

“Asi, şehirleşme felaketine henüz uğramamıştı.(…)Yerine şimdi Asi'nin sulayamadığı toz dağları,teknolojik pislikler gelip yerleştiler.Köksüz kalan insanlık değerleri de rüzgarla savrulup yittiler.”³⁷

İçindeki doğa sevgisine bağlı olarak, Kutlu, teknolojinin el attığı her yeri “aynılaştırdığı”nı düşünür. Bu yüzden çocukluğunun, gençliğinin canlı doğal manzaralarına teknolojinin “tahrip ettiği” yerler olarak bakar ve öyle anlatır. Oysa şehirlere “öznellik” veren, mekanlara “kimlik” kazandıran tam da bu “özgün” yapılarıdır. Onun gözünde buraları tahrip etmek, şehirlerin kimliğine saldırmak, kent üzerinde hakimiyet kurmaktır. Kimlikleri yok edilen şehirler, teknolojinin “soğuk şiddetine” tabi olmuş, gittikçe “azaltılmış”lardır. İnsan hırısı, mekanları, coğrafyaları dönüştürmüştür. Kutlu, her değiştirilen çevreyle birlikte anıların da bir parçasının silindiği hissine kapılır. Böylesi satırlar da isyankar ve hüzünlü bir tasvir belirir.

“Şelalenin suları(...)İnsan kazmasıyla küstürülüp kaçırıldı. Teknolojik açgözlülük yüz binlerce yıl süren kuşaklar arası paylaşımı, küçücük bir çıkar için yok etti,”³⁸

Özgürlük Fısıldayan “Sulara” Götüren Kuyu ve Köprü

Şelaleleri, dereleri, ırmakları hatta çeşmeleri sevmesinden Kutlu için, suların önemli olduğu anlaşılır. Suyun hareketliliği ve sonsuzluğu yazara özgürlük hissi verdiğiinden Antakya'da en sevdiği yerlerden biri Asi Nehri'nin Köprüsü olmuştur.

“(…)Güzel rüzgarı daha çok hissetmek, beni ezen ve üzen bütün yasakları Asi'nin sularına saçmak isterdim. Köprüye abanarak özgürlüğü özlediğim şu yapayalnız zamanı ırmakla paylaşmayı nasıl arzularım.”³⁹

Anne ve babası İskenderun'da kalan üç kardeş, Antakya'da lise öğrenimlerine devam ederler. Daha iyi okullarda okumaları için iki erkek gönderilmiş, arkalarından da Ayla gitmiştir. Üç kardeşin burada kaldıkları evin kuyusu, yazarın kendini en mutsuz hissettiği genç kızlık dönemlerinin saklı coğrafyası olmuştur. İki erkek kardeşin arasında, kendini yalnız, hepsinden fazla sorumlu hissetmektedir. Toplumsal cinsiyetçi normlara uyumlu bir biçimde ev işlerini yapması beklenen, “idare etmesi” istenen “kadın”dır Ayla. Bu sorumluluk ve cinsiyetçi iş bölümü, bir de derslerin yükü, O'nu daraltan, eve kapatan, hapseden nedenlerdir. Kuyu, kalıplaşmış cinsiyetçi rol ve görevler içinde parçalanmışlık, aileye özlem, yersizlik, dayatılmışlık, gibi ruhsal gelgitleri yansıtan bir anlatıya eşlik eder.⁴⁰ Avludaki kuyu, özgürlüğe, sokakları keşfetmeye meraklı bir kızın hem ruhunun karanlığının derinliğiyle eşleşmektedir, hem de kuyu, içindeki suların sesiyle yazarın iç isyanlarını dindiren umut ışığı gibidir.

“Çok mutsuz olduğum günlerde yarım daire biçimli kuyunun dibine oturur, kara kara parlayan suya bakardım. Su, zor durumdaki mutsuz kızları kucağında sallarmış gibi bunaltıcı koşullardan kurtarabilirdi.”⁴¹

Yazarın “kuyu”lara yüklediği simgesel anlama ve bu anlamı kullanımına başka eserlerinde de rastlanır. Örneğin *Zehir Zıkkım Hikayeler*’de, “Kadınlar ve Kuyular” başlıklı bölüm altında hikayeler vardır. Dilek Direnç, bu hikayelerde kuyunun genellikle büyüme çağındaki kızlarla beraber kullanıldığına dikkat çeker. Direnç’e göre, büyüme, kırılma demektir, kırılma da hayata son verme noktasına yani, insanı içine, dibe, sona çeken kuyulara götürmektedir Kutlu’nun hikayelerinde.⁴² Ancak, suları taşıyan kuyular, aynı zamanda yaşamı, ümidi ve bir genç kızın içindeki bastırılmış enerji ve gücü de canlandırır. Nitekim Kutlu da “Her evde kuyu ararım çocukluğumdan beri. Kuyular, yaşamın kuraklığının atardamarıdır”⁴³ demiştir.

4. “Cinsiyetlendirilen” ve Göçle “Kişiselleştirilen” Mekanlar

Yazarın, mekanların kadın-erkek tarafından kullanılmasına göre cinsiyetlendirilmesinden kimi kez şikayet ettiği kimi kez de bazı coğrafya ve mekanları, kullandığı betimlemelerle bizzat kendisinin cinsiyetlendirdiği görülür.

Ataerkil normların çerçevesindeki katı ve dışlayıcı toplumsal yargıların bir kadının mekansal hareketliliğini kısıtlayıcı etkisine Kutlu da maruz kalmıştır. Örneğin bu dönemlerde annesini bir kadın gözüyle daha bilinçli gözlemler. Artık, çevresiyle alışverişi daha iç içe geçmiş, “dünyanın farkında olan kadın”⁴⁴ kimliği ile görür. Yaşamın çoğunu evde geçiren bir kadının, annesinin, evi kendine ait kılma, yaratıcılığını ev içinde sergileme çabası, özellikle bu yoksunluk koşullarında yoksulluğu gizleme, bu görüntüyü süsle yok etme ve ev üzerinde becerilerini sergileme gayreti çarpıp yazarın gözüne.

“Koridorun hemen yanında bir yemek masamız vardı. Kötü bir masaydı ama üstüne göz alıcı muşambalar sererdi annem. Onlar solup aşımınca yeni bir muşamba örtülürdü.”⁴⁵

Mutfak ise, evdeki bu iki kadının sohbet, sır yerleri olarak dişillik kazanan mekanların başında gelir. Örneğin ağabeyi, arka arkaya sınıfta kalınca, Ayla ile aynı sınıfa düşmüş, Ayla, bu durumun ağabeyi de yarattığı güvensizliği bilen ailesinin başarı takdirlerinden ya mahrum kalmış ya da bu takdirleri saklı yaşamıştır. Erkeklerin bilgisinden uzak tutulan sırların, kadınlar arası iletişimin mekanıdır mutfak.

“Annem, mutfakta elime bir paket sıkıştırdı. Niye Mutfakta? Açtım içinde süslü eteklik kumaş vardı. (...) “Sınıf geçme armağanı” diye fısıldadı. “Aman kuzum ne olur ağabeyin” görmesin...”⁴⁶

Yazarın sorduğu soru yanıtız bırakılmıştır; ancak yazar “neden mutfak” olduğunun da gayet iyi farkındadır. Çünkü “incinmesinden” çekinilen ağabeyin, gelme ihtimalinin en az olduğu ev içi mekan mutfaktır. Cinsiyetçi iş bölümüne göre, yemek pişirmek, bulaşık yıkamak, sofraya hazırlamak gibi işler kadın görevleri olarak kodlandığından mutfak, bir kadının en çok vakit geçirdiği ve kendine ait kıldığı ev içi mekandır. Bu yüzden Ayla da başarılarını, parlayışlarını, erkeklerin gözlerinden uzak, “kadın” mekanı olan mutfakta “silikçe” yaşamıştır. Bu, cinsiyetçi sistemin hakim olduğu eğitim, siyaset ve iş yaşamında başarıları, hep erkeklerin gölgesinde kalan kadın deneyimlerinin ilk nüvesi gibidir. Katı cinsiyetçi iş bölümünün simgeleştiği mutfak, adeta kadın başarısının sesini kısıtlayan, erillikle özdeşleştirilen başarının, kadında üzerine kapatan eril bir örtü gibidir.

Okullarda da kimi kez bu durumu yaşamıştır. Hatta jimnastik derslerinde çok başarılı olmasına rağmen Antakya Lisesi’nde, *jimnastik dersleri* kızlara kapalı olduğundan bu yeteneğini geliştirememiş, yeteneği ayırmacı politikalarca yok edilmiştir.⁴⁷

Yine üniversite yıllarında Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin kantini cinsiyetlendirilmiş bir mekan olarak o dönem için karşımıza çıkar. Erken Cumhuriyet’e geçişle birlikte, kadına kamusal alan yeni açılmıştır. Dolayısıyla “modernlik” ve “geleneksellik” arasındaki ikilemi, bu ikilemin toplumda yarattığı gerginliği ve kuşkuyu, kadının “görünürlüğü” tüm ağırlığıyla üzerinde taşır. Üniversite kantininden daha çok eril bir habitus olarak bahseder.

“Mülkiye kızlarının çoğu kantine girmeyi ayıp sayıyorlardı.”⁴⁸

Yalnız bu noktada Kutlu’nun, geleneksel değerlere tutunan ve “eril” mekanlara girmeyi ayıp sayan kızlardan olmadığını belirtmek gerekir. İçinde gittikçe belirginleşen edebiyat aşkına ve bu konuda sohbetinden keyif aldığı erkek arkadaşlarıyla diyalog merakına paralel, bu dönemler, Onun böylesi katı ayrımları anlamsız bulduğu, bu dışlamaları daha bilinçli bir kadın gözüyle sorgulamaya başladığı zamanlar olarak dikkat çeker.

“Erkek” ortamı ya da “erkek” işi olarak nitelendirilen her şeyde kadının da var olabileceğini hissettiğinden, bu alanlarda kendine de yer açmak istediğinden ve içindeki yetenek, edebiyat ve öğrenme arzusunun peşine düştüğünden kentin, Kutlu’nun genç kadınlık dönemlerinin eril bir kültüre karşı ilk isyan, feminist bilincinin ilk “direnış” mekanıdır.

“Biz kentin kuşları. (...) Her zamanki gibi bilgiye aç, her zamanki gibi ağızları lafla, kafaları düşünceyle dolu çalçene yaratıklarız.”⁴⁹

Bir de özellikle keyif aldığı, içinde mutlu olduğu “kadın mekanları” vardır. Bunlardan ilki hiç şüphesiz Cebeci Kız Yurdu’dur. Orada paylaşılan parasızlık, aşklar, sınav korkuları, politik, edebi, felsefi görüşler, hüznler, kahkahalar, fikir alışverişleri ve “akıl danışmalar”la adeta terapi görevi gören bu yurt, yazarın Ankara’yı sevmesinde de hep etkili olmuştur. Bu anlamda yurt kadınlar arası diyalogun ilk güçlü sinyallerini veren bir mekandır. Yurt, kendini özgür, sıcak, samimi bir atmosferde hissettirir O’na. Odanın küçüklüğü ve öğrencilerin ihtiyaçlarını gözetmeyen darlığı karşısında, kızlar kendilerine yarattıkları bahçe köşeleri, ağaç altları ve terası, direniş mekanları olarak kullanırlar fütursuzca.

“Yurda girince, karanlık, pis kokulu, sağlıksız koşulları ne ruhum algıladı, ne gözüm görürdü.(...) Koskoca yurttan kaldığımız yataktan başka gereksinimimiz düşünülmemiştir.”⁵⁰

Kadın mekanına bir diğer örnek de Çardak’ta kadınların birbirlerine yardım için bir araya geldiği “şehriye dökme” adetidir. Burada babaannesi, köyün en yaşlı ve tecrübeli kadını olarak şehriye dökmeyen, bu imeceyi kontrol eden ve yöneten bir kadın konumundadır. Tecrübe, kadınlar arası toplantılarda kadına “iktidar” alanı açar. Kadınlar mekanı olarak tarif edilse de burası tam anlamıyla kamusal bir alandır ve bu ortamlarda, Elif Akşit’in ifadesiyle “değeri yaygın olarak tanınmayan”⁵¹ siyasal-toplumsal anlamlar kuruludur. Bu şölen, yazarı çok eğlendirmiş, kadınların hızına, pratikliğine, yeteneğine, uyumuna ve dostluk ilişkilerine hayran kalmıştır.

“Kolay bir iş değildi, tabağa dizişlerine bayılıyordum. Babaannem şehriye dökmüyordu. Nasıl bir otoriter tavır, nasıl bir dik oturuş...”⁵²

Kimi kez de yazarın betimlemeleri o mekana dışıl anlamlar yükler. Örneğin verimli topraklar, “doğurgan” olarak tasvir edilirler. Dışıl bir özellik, belli bir coğrafyaya, doğaya aktarılır.

“(...)Cleopatra ve Antonius, aşıklar, doğurgan ülke, Nil diyarına gidiyorlardı.”⁵³

Yazarın mekanları betimlemesinde ve mekanlara anlamlar yüklemesinde yaşadığı göç deneyiminin, şehir değiştirmelerinin de çok büyük etkisi olmuştur. Şehirlerarası göçü sık deneyimleyen biri olarak, yazarın yaşadığı şehirlerdeki halkın özelliklerini şehre aktardığı, o şehirdeki insanların muamele ve davranışlarını şehirle bütünleştirdiği ve bu coğrafyaları böylesi özelliklerle andığı görülür. Yalnız burada dikkat çekmek istediğim nokta, göç pek çok kişi de “geçicilik” duygusunu yaratmasına rağmen, Kutlu aksi bir şekilde yaşadığı her şehri gerçekten benimsemiştir. Sanki, verili bir “kökene” aidiyetin eril dayatmalarından bağımsız bir kadın kimliği karşımıza çıkar. O, belli bir şehre değil, kendi anılarına ait bir kadındır. Tasvirlerine bakıldığında O, Antakyalı, İskenderunlu, aynı zamanda Ankaralıdır. Sevdiği, uzun anılarını sığdırdığı her şehri anlatışı, okura “oralıymış” hissini verir. Çünkü mekan ve anıların iç içe geçmişliğini, hikayesini en çok hikaye yapanın içinde yaşadığı mekan ve kendi öznel deneyimleri olduğunu çok iyi bilmektedir. Çok sevdiği, doğal zenginliğine hayran olduğu İskenderun’da ve Harbiye’de yaşayan insanların da bu coğrafi özellikleri taşıdığını, aynı zamanda insanların kendi sıcaklıklarını ve dostluklarını da bu şehre aktıgını düşünür hep.

“İnsanına benzeyen coşkulu bir doğaydı bu. Yaratıcı ve çalışkandı.”⁵⁴

Tabi bir de bir insanın kendi değer yargılarıyla bir yeri değerlendirmesi, görmesinin örnekleri vardır. Kişi, kendi düşünce ve inançlarıyla uyumlu yerlerde rahat eder, oraları sever. Aksi görüntüler, kişinin kendini “yabancı” hissetmesine neden olur. Kaçmak istenen, uzaklaşılan mekanlar, insanın kendisini marjinal, farklı hissettiği bu tip mekanlardır. Çardak’a giderken mola için dinlendikleri Maraş şehri, yazarda tam da böyle bir hissi uyandırır.

“Maraş irkilmeler toplamıydı. Çarşafsız kadın yok mu burada? Kirli duvarlar, nemin iç bulandırıcı kokusu...”⁵⁵

Karşılaştığı manzara, alışıksız olmadığı kadın görüntüleri, şehri de sevimsiz gösterir. Bu durum, İskenderun’u fazlasıyla sahiplenmesine neden olur ve ilginç şekilde, bu sahipleniş, satırlarına da yansır. O ana kadar, “İskenderun” dediği şehri, bu satırlarda “Benim İskenderun’um” diye tanımlar. Bu kıyas, bir şehri daha çok benimsemesine, önemini fark edip daha çok kendini o mekana ait hissetmesine neden olur. Bir mekan analizi, bir başka mekana olan bağı güçlendirebilmektedir.

5. “İzlenir olmak” tan Kaçmak: Kamusalın Sınırlayıcılığı

Kalabalık bir ailede büyüdüğü için kalabalığı sevmesine rağmen, kuralları ve aynılıkları olan toplu mekanların yazarı hep sığıntı göze çarpar. Çünkü böylesi kalabalıklar yazarı, mekanla özgürce bir ilişki kurmaktan mahrum bırakan dayatmaların, normların yeridir. Bu yüzden genelde, kaçtığı, kaçmak istediği, yok saydığı mekanların-kendini özgür hissettikleri hariç- kendinden belli davranış kalıpları beklenen kamusal alanlar olduğu belirginleşir. Çünkü kamusal alan “yabancı” bir yerdir ve “sosyal bir düzene” uyum sağlayabilmenin endişesi kolay atlatılmaz.⁵⁶ Bu süreç, ilkokulla başlamıştır. Çocukluğundan beri okula gitmek istememesinin en önemli nedeni de budur. “Kapatılma,” “sınırlandırılma” erkek egemen bir toplumda en çok kadının üzerinde hissettiği eril bir iktidardır. Daha sonraki yıllarda bu “kısıtlanışlık” ve “hapsedilmişlik” hissini, toplu davetlere, lüks ev ve lokantalara hatta özellikle toplu taşıma araçlarına bile yansıdığı görülür.

“Canım bir sürü çocukla, ziller arasında kalan sürrelerde bir odaya hapsedilmek istemiyordu.(...)Okul anlamsız bir yerdi...”⁵⁷

Varlıklı amcasının evinde de aynı gerginliği yaşar:

“Yemeğe gitmek zorunda kaldığımda sofranın en dibine oturdum. En büyük çekincem birinin dikkatini çekmekti. Elimden bir şey düşecek diye korkardım. Çatalım düşse eğilip almalı mıydım? Alınca sofradan kalkıp onu yıkamalı mıydım? Bu ayıp mı olurdu?(...)Her seferinde ya kaşık ya çatal ya bıçak elimden düşüverirdi.”⁵⁸

Toplu taşıma araçları, otobüs ve trenlerden de hoşlanmadığı görülür. Çünkü Kutlu, sokaklarla içli dışlı yaşamış, şehri gezmeyi, her yerini keşfetmeye alışmış bir çocukluk ve gençlik geçirmiştir. Bu yüzden, bu araçlar Onun, şehrin her ayrıntısını yakalamasını, bu tanışıklığın tadını çıkarmasını engellemektedir. Şehir ile arasına mesafe sokan, ondan uzaklaştıran güç gibidirler. Çoğu kez de pis kokan, güzel görüntü ve seslerden yoksundurlar, yorgunluk taşırlar:

“O günlerin trenleri...Bir işkenceydi. Koridorlar, sahanlıklar insanlarla, onların yürekleriyle ve ülkenin yoksul yüzünün resmini ve kokusunun haritasını çizerlerdi”⁵⁹

“ O günlerin trenlerinin kompartmanlarını, koridorlarını bırakın, sahanlıkların, helaların bile ağzına kadar pis kokan yerler olduğu aklıma kazınmış...”⁶⁰

“ O küt burunlu, kötü otobüsler...”⁶¹

6.Yeni Devletin “Hayali Haritasını” Sahiplenişi

Yazarın anne ve babasının erken dönem Cumhuriyet kuşağından olmalarının etkilerine yazarda da rastlanır. Kutlu'nun anne ve babası, devletin kurucu söylemi olan milliyetçi anlatıların sıkı sıkıya sahiplenildiği, ulusal kimlik yaratma girişimlerinin yaşandığı bir dönem içinde yetişmişlerdir. Özellikle, yeni devletin sınırlarını belirleyen haritaya Hatay'ı da dahil etme politika ve söylemi, Hatay'da uzun süre yaşayan aile tarafından içten benimsenmiştir.

Her ulus devlet gibi, Türkiye Cumhuriyet Devleti de meşruiyetinin kaynağını alacağı ulusal bir kimlik yaratmak zorunda kalmıştır. Ulusal bir kimlik inşası, ortak bir geçmiş ve mekan söylemine dayanır. Bu ortak geçmişi taşıyan coğrafyaya, o zaman elden çıkmış olan Hatay'da katılmıştır. Hatay Türklerindir ve geri alınmadan toprak bütünlüğü, ulusun bütünlüğünün sağlanamayacağı düşünülür. Siyasi bir proje, belli bir toprağa simgesel, siyasal anlam yüklemiştir. Mekansal uygulamalar yoluyla yönetim erkini elinde bulduran kadro, milliyetçi anlatısıyla uyuşan bir mekan hedeflemiş ve bunu, kamusal bir olgu olarak sıradan bir kitle ile paylaşmıştır. Toplumsal belleği oluşturan toprak bütünlüğüne dayalı ortak coğrafya söylemi, yazarda da ağırlık kazanır. Özellikle I. Dünya Savaş'ında güçlü devletlerin aralarında imzaladıkları gizli anlaşmalarla bu bütünlüğü yıkmaya istekleri, toplumsal belleği ve Misak-ı Milli'yi oluşturma da esas olmuştur.⁶² Hatay topraklarının zihinsel ve siyasal anlamları⁶³, büyük devletlerin zihinlerin de yeni haritalar şekillendirmiş, bu haritaları taşıyan anlaşmalar da Türk toplumu için “parçalanma” gibi yeni zihinsel anlamlar üretmiştir. Yazar da kitapta Hatay'ın “ait olduğu yere,” Türkiye'ye, bağlanmasının sevincini, ki hatırlamamasına rağmen, aktarır. Yazarın bu sevinci, ailenin bu olayı daha sonraları da hep büyük bir coşkuyla anlatılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

“(…) Musul'dan vazgeçmek zorunda kalacak ama Fransızlara karşı sürdüreceği başarılı diplomatik çalışmalarla Hatay'ı ecebi eline bırakmayarak Misak-ı Milli sınırlarına katacaktı.”⁶⁴

“Bir gece önce Suriye parasını kullanan Hatay'lılar, ertesi sabah Türk parasını kullanmak üzere uyanıyorlar. Bütün bunlar, özlenen amaca doğru atılmış adımlar.”⁶⁵

“Hatay, genç Cumhuriyet'in 63. vilayeti olarak sınırlar içine alındı!”⁶⁶

63. Vilayet...Bölünen, sınıflanan, numaralandırılan topraklar. Bu numarayla Hatay'a bir anlam daha yüklenir. 63 ile tamamlanır bütünlük. Bütünlüğün sağlandığını ima eden bir rakamdır 63. Bölen, sınıflayan eril anlatıların, yetiştiği ailenin yapısı içinde Kutlu tarafından sahiplenilişinin paradoksal durumunu yansıtır. Tabii bu sahiplenişte, erken Cumhuriyetin “modernlik” söylemi altında kadına açtığı sınırlı alanlar olarak eğitim, üniversite, çalışma vs., imkanlarından yararlanmış azınlıktaki kadınlardan olmasının payı da büyüktür.

Zaman da *Eskir* ile ilgili son olarak, kitapta aşk tasvirinin eksik kaldığı söylenmelidir. Üniversite yıllarının ilk acı tecrübesinden kısacık bahsedilmiş, bu aşk ve de sonrakiler ne satırlara ne de mekanlara taşınmıştır. Genç kızlık dönemleri, lise çağları bile “aşksız” bir kadın kimliği ile anlatılır. Belki yaşanmamıştır ama okuyucu, bunalıp kendini attığı köprü, bahçe, kuyular ve sokaklarda, yazarın aşk, yürek sızısı veya coşkusunun, çarpıntısının, heyecanının paylaşımını da aramaktadır. Geçen sene İskenderun Gazetesi'nin kendisi ile *Asi* romanı hakkında yaptığı bir söyleşi de söyledikleriyse, bu eksik bulduğum yaşam karesinin nedenini biraz açıklar niteliktedir:

“(…) Sadece aşkı yazarken biraz zorlandım. Çünkü unutmuşum aşkı.”⁶⁷

- ¹ Kamla Bhasin, *Toplumsal Cinsiyet- Bize Yüklenen Roller*, çev. Kader Ay, (İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, 2003) 16.
- ² Mehmet Narlı, "Romanda Zaman ve Mekan Kavramları" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi c.5, S7 (2002) 91-106.
- ³ Ayla Kutlu, *Zaman da Eskir*, (İstanbul: Bilgi Yayınları, 2006).
- ⁴ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 55.
- ⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 88.
- ⁶ Tanıl Bora, *Taşraya Bakmak*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005), 119.
- ⁷ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 31.
- ⁸ Asuman Suner, "Hong Kong tan İstanbul a Kent Fragmanları," *Defter* no. 38 (1999) 99.
- ⁹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 31.
- ¹⁰ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 31.
- ¹¹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 54.
- ¹² Kutlu, *Zaman da Eskir*, 91.
- ¹³ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 57.
- ¹⁴ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 59.
- ¹⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 59.
- ¹⁶ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 86.
- ¹⁷ Funda Şenol Cantek, "Fakir/haneler:Yoksulluğun "ev hali" *Toplum ve Bilim* (İstanbul: Birikim Yayıncılık, 2001),110.
- ¹⁸ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 122.
- ¹⁹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 142.
- ²⁰ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 119.
- ²¹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 123.
- ²² Kutlu, *Zaman da Eskir*, 123.
- ²³ Bora, *Taşraya Bakmak*, 121.
- ²⁴ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 90.
- ²⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 137.
- ²⁶ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 124.
- ²⁷ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 125.
- ²⁸ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 103.
- ²⁹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 35.
- ³⁰ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 167.
- ³¹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 199.
- ³² Kutlu, *Zaman da Eskir*, 106.
- ³³ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 30.
- ³⁴ Ayla Kutlu, "Mekan:Yazarla Sanat Arasındaki Bağ," Çukurova Gazetesi, 2009.
- ³⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 297.
- ³⁶ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 299.
- ³⁷ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 115.
- ³⁸ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 35.
- ³⁹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 276.
- ⁴⁰ Hülya Adak, "Otobiyografik Benliğin Çok Karakterliliği," *Kadınlar Dile Düşünce* ed. Jale Parla, Sibel Irzık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 164.
- ⁴¹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 285.
- ⁴² Dilek Direnç, "Sessiz Kızların Kuyuları," *Feminist Yaklaşımlar* vol.1 (2006).
- ⁴³ Direnç, "Sessiz Kızların Kuyuları."
- ⁴⁴ Rana Tekcan, "Sessiz Sedasız Yaşayanlar: Biyografi'de Kadın," *Kadınlar Dile Düşünce* ed. Jale Parla, Sibel Irzık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004)151.
- ⁴⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*,176.
- ⁴⁶ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 256.
- ⁴⁷ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 293.
- ⁴⁸ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 359.
- ⁴⁹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 359.
- ⁵⁰ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 339.
- ⁵¹ Elif Ekin Akşit, "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları," AÜ SBF Dergisi 1 vol. 64 (2009) 8.
- ⁵² Kutlu, *Zaman da Eskir*, 164.
- ⁵³ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 29-30.
- ⁵⁴ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 29-30.
- ⁵⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 149.
- ⁵⁶ Güven Arif Sargın, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 21.
- ⁵⁷ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 82-83.
- ⁵⁸ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 208.
- ⁵⁹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 149.
- ⁶⁰ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 12.
- ⁶¹ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 282.
- ⁶² Hande Özkan, "Türkiye de Tek Parti Dönemi Coğrafya ve Mekan Arayışları: Yatay Bir Dönemlendirme Denemesi," *Toplum ve Bilim* vol.94 (2002), 145-9.
- ⁶³ Özkan, "Türkiye de Tek Parti Dönemi Coğrafya ve Mekan Arayışları," 145-9.
- ⁶⁴ Kutlu, *Zaman da Eskir*,15
- ⁶⁵ Kutlu, *Zaman da Eskir*,399.
- ⁶⁶ Kutlu, *Zaman da Eskir*, 23.
- ⁶⁷ İskenderun Gazetesi, "Ayla Kutlu İle Bir Söyleşi," 28 Nisan (2010).

Kaynaklar

- Adak, Hülya. "Otobiyografik Benliğin Çok Karakterliliği," Kadınlar Dile Düşünce ed. Jale Parla, Sibel Irzık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 164.
- Akşit, Elif Ekin. "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları," *AÜ SBF Dergisi* 1 / 64 (2009).
- Bhasin, Kamla. *Toplumsal Cinsiyet- Bize Yüklenen Roller*, çev. Kader Ay, (İstanbul: Kadınlarla Dayanışma Vakfı Yayınları, 2003).
- Bora, Tanıl. *Taşraya Bakmak* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2005).
- Direnç, Dilek. "Sessiz Kızların Kuyuları," *Feminist Yaklaşımlar* 1 (2006).
- Kutlu, Ayla. *Zaman da Eskir* (İstanbul: Bilgi Yayınları, 2006).
- Kutlu, Ayla. "Mekan:Yazarla Sanat Arasındaki Bağ," *Çukurova Gazetesi*, 2009.
- Narlı, Mehmet. "Romanda Zaman ve Mekan Kavramları" *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 5/7 (2002) 91-106.
- Özkan, Hande. "Türkiye de Tek Parti Dönemi Coğrafya ve Mekan Arayışları: Yatay Bir Dönemlendirme Denemesi," *Toplum ve Bilim* 94 (2002), 145-9.
- Sargın, Güven Arif, *Ankara'nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekan-Politik Tezler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002).
- Suner, Asuman, "Hong Kong tan İstanbul a Kent Fragmanları," *Defter* 38 (1999).
- Şenol, Cantek, Funda, "Fakir/haneler:Yoksulluğun "ev hali"," *Toplum ve Bilim* (İstanbul: Birikim Yayıncılık, 2001).
- Tekcan, Rana. "Sessiz Sedasız Yaşayanlar: Biyografi'de Kadın," *Kadınlar Dile Düşünce* ed. Jale Parla, Sibel Irzık (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004).
- İskenderun Gazetesi*, "Ayla Kutlu İle Bir Söyleşi," 28 Nisan (2010).